

LIETUVOS LAISVĖS KOVOTOJAI VOKIETIJOS KARINĖS ŽVALGYBOS- DIVERSIJOS MOKYKLOSE 1944–1945 M.: SITUACIJA, YPATUMAI IR PERSPEKTYVOS

Vyr. ltn. dr. Andriejus Stoliarovas
*Lietuvos kariuomenės Mechanizuotoji pėstininkų
brigada „Geležinis Vilkas“*

*Mūsų organizacijoje žvalgyba yra būtina,
nes kitaip mes galime visi pražūti.*

Justinas Lelešius-Grafas

Anotacija. 1944 m. rugpjūčio–1945 m. kovo mėn. pustrėčio šimto Lietuvos laisvės kovotojų tobulinosi Vokietijos karinės žvalgybos ir kontržvalgybos mokyklose. Jose kovotojai mokėsi iki būrio dydžio grupėmis, sudarytomis pagal tautinę priklausomybę, nuo kelių savaičių iki kelių mėnesių. Kovotojai organizavo partizanų kovinius būrius, papildė jau susiformavusius partizanų junginius, buvo paskirti įvairių partizanų junginių vadais, štabo skyrių viršininkais, organizavo ir vykdė partizanų kovinį rengimą.

Žvalgybos-diversijos mokyklas baigę laisvės kovotojai kovėsi su reguliariosios, saugumo, pasienio, vidaus kariuomenės daliniais, dalis kovotojų žuvo per kautytes, buvo nukauti, dingo be žinios, legalizavosi, buvo nuteisti laisvės atėmimo ir susaudymo bausmėmis.

Pagrindiniai žodžiai: diversija, karinis rengimas, karo istorija, partizanai, sabotazas, žvalgyba.

ĮVADAS

Žvalgyba – žvalgybos tarnybų veikla asmens, visuomenės ir valstybės saugumui nuo išorės grėsmių, naudojant operatyvinės veiklos, specialiuosius ir kitus metodus ir priemones, planuojant, renkant informaciją, ją analizuojant, vertinant ir paskirstant, užtikrinti.

1944–1953 m., vykstant Lietuvos partizaniniam karui, ginkluotajam pasipriešinimui sovietiniam okupaciniam režimui, partizanams teko susidurti ne tik su Sovietų Sąjungos, bet ir su nacistinės Vokietijos, Prancūzijos, Didžiosios Britanijos, Jungtinių Amerikos Valstijų žvalgybos ir kontržvalgybos tarnybomis, jų atstovais. Būtent Vokietijos abvero (vok. *Abwehr*) – karinės žvalgybos ir kontržvalgybos mokyklose 1944 m. liepos–1945 m. kovo mėn. buvo rengiami ir tobulinomi daug Baltijos valstybių – Lietuvos, Latvijos ir Estijos – laisvės kovotojų.

Antrojo pasaulinio karo ir partizaninio karo tematika yra viena iš labiausiai pastaruoju metu tyrinėtų temų. Tačiau trūksta išsamių lietuvių tobulinimosi ir veiklos žvalgybos ir kontržvalgybos struktūrose, laisvės kovotojų kovinio rengimo, jų taktinių veiksmų ir pan. tyrimų. Pavieniai faktai istorikų paminėti tik bendrame istoriniame kontekste, todėl šiai įdomiai, bet mažai tyrinėtai, sudėtingai temai pristatyti ir skirta ši publikacija.

Straipsnyje vartojama keletas pagrindinių sąvokų ir terminų: Lietuvos laisvės armijos (toliau – LLA) kovotojai, laisvės kovotojai, partizanai¹, kurie nagrinėjama laikotarpiu yra tapatūs (aut. past.) karinės žvalgybos-diversijos mokyklų kursantams, klausytojams. Šie tyrimo subjektai ir jų veikla nagrinėjama tik kariniu aspektu.

Pagrindinė dokumentinė medžiaga šia tema – laisvės kovotojų baudžiamosios bylos, tardymo protokolai – saugoma Lietuvos ypatingajame archyve (toliau – LYA). Rengiant publikaciją pasitarnavo ir kol kas vienintelis šia tema straipsnis², kurio autorius – autoritetingiausias LLA

¹ Partizanas – savanoris ginkluotos kovos dalyvis, veikiantis prieš užnugaryje; asmuo, savanoriškai kovojantis už savo tėvynę ir nepriklausomybę organizuotų ginkluotų darinių sudėtyje prieš užimtoje arba reakcinių režimų kontroliuojamoje teritorijoje. Partizanai laikomi kombatantais, jeigu jie atitinka pastariesiems taikomas pagrindines sąlygas, *Enciklopedinis karybos žodynas*, sud. P. A. Čiočys ir kiti, Vilnius, 2008, p. 423.

² Kasparas K. Į tėvynę iš dangaus. Lietuviai desantininkai 1944–1945 m., *Laisvės kovų archyvas*, Kaunas, 1996, Nr. 18, p. 5–72.

istorinės raidos tyrėjas Kęstutis Kasparas³. Remiantis šiuo straipsniu buvo konstruojamas ir autoriaus tyrimas, nesistengiant pristatyti LLA istorinės raidos ir atkartoti jau žinomų istorinių faktų, bet siekiant papildyti, patikslinti kritikuotinus, diskutuotinus dalykus, praplėsti autoriaus tyrimus šia tema, suteikti jiems platesnį kontekstą, išskirti galimas platesniam tyrimui plėtoti potemes, įvesti į mokslinę apyvertą nežinomus faktus ir kartu paskatinti tyrėjus imtis sudėtingų, kontroversiškų temų. Taip pat buvo pasitelkti partizanų ir įvykių liudytojų atsiminimai⁴, istoriniai dokumentai⁵, lietuvių ir užsienio istorikų darbai nagrinėjama tema⁶.

³ Kasparas K. *Lietuvos karas*, Kaunas, 1999, 620 p.; Kasparas K. *Lietuvos laisvės armija*, Kaunas, 2002, 288 p.

⁴ Daumantas J. *Partizanai*, Vilnius, 1990, 574 p.; Vilutis L. *Likimo mozaika*, Kaunas, 1992, 207 p.; Radvilėnas K. *Kai siaubas artėjo*, Punkskas, 1993, 178 p.; Grybauskas S. *Buvome jauni, LLA Žemaičių legionas. A. Kubiliaus grupė, Laivės kovų archyvas*, Kaunas, 1995, Nr. 14, p. 167–191; Každailienė O. *Su Adolfo Kubiliaus parašiuotais, ten pat*, p. 191–199; Šertvytis A. *Laisvės keliu, Laisvės kovų archyvas*, Kaunas, 1996, Nr. 18, p. 241–265; Petkevičius J., Urbikas V. *Lietuvos laisvės armijos desantininko Prano Varno atsiminimai. Mirti buvo per anksti, Laisvės kovų archyvas*, Kaunas, 2003, 35 t., p. 5–67; Pasakojas Jonas Petkevičius (Pranas Varnas)-Penkė, Kūnas, *Iš desantininkų atsiminimų. Laisvės kovų ir netekčių metai, Laisvės kovotojų prisiminimų rinktinė*, sud. R. Kaunietis, Vilnius, 2009, d. 7, kn. 1, p. 162–184; Rombergas Z. *Prisiminimai apie LLA narių apmokymą vokiečių žvalgybos daliniuose 1944–1945 m., ten pat*, p. 68–79; Pasakojas Zenonas Rombergas, *Iš desantininkų atsiminimų. Laisvės kovų ir netekčių metai, Laisvės kovotojų prisiminimų rinktinė*, sud. R. Kaunietis, Vilnius, 2009, d. 7, kn. 1, p. 141–162; Braukyla V. *Partizanai ir desantininkai, Žadėjom laisvę Tau parnešti. Utenos partizanų, rėmėjų ir ryšininkų atsiminimai*, sud. B. Juodzevičius, Utena, 2007, p. 130–133; Krušinskas P. *Iš Pijaus dienoraščio, Kapai be kryžių, kryžiai be kapų*, sud. A. Slavickas, Kaunas, 2009, p. 18–31; Karvelis-Sindikovas A. *Desanto likimas, ten pat*, p. 79–82; Grybauskas S. *Atsiminimai, Lietuvos laisvės armijos kovos Žemaitijoje*, sud. I. Montvydaitė-Giedraitienė, Kaunas, 2011, d. II, p. 50–98; Petkevičius J. *Prisiminimai, Lietuvos laisvės armijos desantininkai Žemaitijoje: kovojusiems ir žuvusiems atminti*, sud. A. Beresnevičius, Panevėžys, 2012, p. 153–220; Rimeikis B. *Prisiminimai, ten pat*, p. 221–237.

⁵ *Geležinis vilkas*, sud. B. Baranauskas, Vilnius, 1965, 140 p.; *Hitleriniai parašiuotiniai*, sud. B. Baranauskas, Vilnius, 1966, 165 p.; Viliūtė J. *Kapitono Igno byla*, Vilnius, 2002, 385 p.; Gečiauskas G., Kalvelienė R., Petravičiūtė I. *Lietuvos partizanų Vytauto apygardos Tigro rinktinė 1945–1950 m. Dokumentų rinkinys*, Vilnius, 2003, 485 p.

⁶ Girnaitis K. K. *Partizanų kovos Lietuvoje*, Vilnius, 1990, 423 p.; *Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje*, sud. V. Steponaitis, Kaunas, 1998, 249 p.; *Abromavičius S., Kasparas K., Trimonienė R. Didžiosios Kovos apygardos partizanai*, Kaunas, 2007, 709 p.; Чувев С. Г. *Спецслужбы Третьего Рейха*, Санкт-Петербург, 2003, kn. I; Andreas Weigelt von H., Müller K. D., Schaarschmidt T., Schmeitzner M. *Todesurteile sowjetischer Militärtribunale gegen Deutsche (1944–1947)*, Göttingen, 2015, 487 s.

Šios publikacijos tikslas – remiantis istoriniais šaltiniais ir moksline literatūra aptarti Lietuvos laisvės kovotojų veiklą Vokietijos karinės žvalgybos-diversijos mokyklose, kaip ten įgyti įgūdžiai buvo panaudoti ginkluotosios antisovietinės rezistencijos (1944–1945 m.) laikotarpiu, kartu nusakant bendrą ginkluotosios rezistencijos padėtį sovietų reokupacijos pradžioje, analizuojant žvalgybos-diversijos mokyklų atsiradimo ir funkcionavimo aplinkybes, kovinio rengimo ypatumus ir disciplinas, įvertinant įgytų įgūdžių panaudojimo perspektyvas ir galimybes.

1. GINKLUOTOSIOS REZISTENCIJOS PADĖTIS SOVIETŲ REOKUPACIJOS PRADŽIOJE

1944–1953 m., ginkluotojo pasipriešinimo sovietinei reokupacijai laikotarpiu, vien aktyvių jo dalyvių buvo ne mažiau kaip 50 tūkst., o visame pasipriešinimo judėjime dalyvavo daugiau kaip 100 tūkst. žmonių, žuvo apie 20,5 tūkst. partizanų. Lietuvos laisvės kovotojai savo pasipriešinimo organizacijų strategiją ir taktiką grindė tarptautine ir vidaus padėtimi, vadovaudamiesi savo patirtimi, galimomis išsilaisvinimo perspektyvomis, analizuodami tiek vokiečių, tiek sovietinių okupantų veiksmus.

Lietuvos partizanai veikė kaip karinė struktūra, kuri remiasi karine drausme ir tvarka, reglamentuota atitinkamais statutais, įstatais, taisyklėmis ir instrukcijomis. Jie vilkėjo nepriklausomos Lietuvos kariuomenės, policijos, Šaulių sąjungos, karo meto lietuviškų karinių formuočių – Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos), inžinerijos batalionų, Lietuvos vietinės ir Tėvynės apsaugos rinktinės, Vokietijos ir SSRS reguliariųjų, saugumo, vidaus kariuomenių karių, pačių partizanų siūtas uniformas ir mišrius jų derinius, civilinius drabužius su nacionaliniais, priklausomybę partizanų struktūriniam vienetui žyminčiais skiriamaisiais ženklais.

Partizanų ginkluotė Lietuvos partizaninio karo laikotarpiu buvo labai įvairi. Daugiausia ją sudarė įvairios vokiškos ir sovietų gamybos granatos, lengvieji šaunamieji ginklai (pistoletai, revolveriai, šautuvai, karabinai, pistoletai-kulkosvaidžiai, lengvieji kulkosvaidžiai), dažniausiai įgyti kaip trofėjai ir išsaugoti iš ankstesnės tarnybos nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje, karo meto lietuviškose karinėse formuotėse Vokietijos ir SSRS kariuomenėse. Tačiau yra žinoma, kad partizaninio karo pradžioje jie tu-

rėjo ir minosvaidžių, sunkiųjų kulkosvaidžių, sprogstamosios medžiagos.

Partizanų būstai dažniausiai buvo įvairios pastogės, slėptuvės, bunkeriai, neretai jie įkurdavo ir laikinas stovyklas. Laisvės kovotojų ir sovietinių represinių struktūrų (vidaus, pasienio⁷, saugumo ir reguliariosios kariuomenės, partinio aktyvo dalinių) ginkluoti susidūrimai, veiksmai vyko nuolat per visą partizaninį karą, tik skyrėsi jų intensyvumas, masiškumas ir kovos būdai.

Atsižvelgiant į kasdienės partizanų veiklos pobūdį, partizaninis pasipriešinimas yra skirstomas laikotarpiais: 1944 m. liepa–1946 m. gegužė, 1946 m. gegužė–1948 m. lapkritis, 1948 m. lapkritis–1953 m. pavasaris.

Mums svarbiausia – pirmojo partizaninio pasipriešinimo laikotarpio pirmoji pusė, kai pradėjo formuotis karinė organizacinė pasipriešinimo struktūra ir vyko intensyviausios kovos, pasižyminčios masiškumu, mobilumu, aktyvia partizaninės ir reguliariosios kariuomenės kovos taktika. Tačiau gausių sovietinių represinių struktūrų junginių veikla, taip pat ir naudojant aviaciją, šarvuotąją karo techniką (šarvuočius, traukinius), artileriją, minosvaidžius, didelių teritorijų valymai ir masinės baudžiamosios akcijos vertė partizanus keisti savo taktiką, vengti atvirų, ilgalaikių kautynių. Kovos taktiką diktavo ir metų laikai.

1944 m. vasarą Sovietų Sąjungai reokupavus Lietuvą ir prasidėjus ginkluotajai antisovietinei rezistencijai, o Vokietijai 1944–1945 m. pralaiminti karą, bet kokiomis priemonėmis ir būdais ieškota galimybių susilpninti ne tik sovietų kariuomenės priešakines, bet ir užnugario pozicijas. Tam tikslui vokiečiai tikėjosi panaudoti sovietų okupuotų kraštų ginkluotosios rezistencijos dalyvius, todėl, frontui artėjant, užmezgė ryšius su kai kuriomis pogrindžio organizacijomis. Viena iš tokių buvo LLA. Savo ruožtu Lietuvos laisvės kovotojai – partizanai siekė pasinaudoti šia padėtimi ir ne kolaboruoti (aut. past.) su vokiečiais (vykdyti jų nurodymus), o gauti iš jų ginkluotės, amunicijos, ryšio priemonių, įgyti žinių, kurias galima būtų panaudoti kovojant su sovietiniais okupantais.

Apie 250 laisvės kovotojų, t. y. kelios dešimtys grupių, buvo parengta

---

⁷ Vidaus kariuomenės daliniai Lietuvoje 1944–1945 m.: 1) frontų užnugario apsaugos NKVD kariuomenė, sudaryta iš pasienio pulkų; 2) pasienio būriai ir 3) NKVD divizijų šaulių pulkai. J. Starkauskas, *Čekistinė kariuomenė Lietuvoje 1944–1953 metais. NKVD-MVD-MGB kariuomenė partizaninio karo laikotarpiu*, Vilnius, 1998, p. 34–35.

ne mažiau kaip keturiuose Vokietijos karinės žvalgybos mokyklose Rytų Prūsijoje, centrinėje Vokietijoje ir Lenkijoje (Čekijoje?). Iškeltas užduotis sėkmingai įvykdyti joms pavykdavo ne visada. Buvo patirta nemažai nuostolių. Dalis šių grupių narių žuvo, buvo suimta desantuojantis ar per kautynes, dingo be žinios, liko Vokietijoje, tačiau kiti partizanai panaudojo įgytas žinias tiesioginėje kovoje su priešu ir kovinio rengimo metu rengdami kitus pasipriešinimo dalyvius tolesnei kovai.

2. KOVINIS RENGIMAS KARINĖS ŽVALGYBOS-DIVERSIJOS MOKYKLOSE

LLA, kaip karinėje organizacinėje pasipriešinimo struktūroje, karinis rengimas buvo prioritetinga funkcinė sritis. Laisvės kovotojai vykdė tiek individualų, tiek kolektyvinį rengimą vietos sąlygomis remdamiesi daugiausia savo asmenine patirtimi. Buvo įsteigta pagrindinė karo mokykla, veikė karinė mokomoji stovykla, kovotojai tobulinosi kitų valstybių karinės žvalgybos mokyklose.

2.1. Kovinis rengimas vietos sąlygomis

Dar 1942 m. rugsėjį LLA įkūrė pagrindinę karo mokyklą jaunesniesiems vadams rengti. Jos Žvalgybos ir organizacinio, Rikiuotės ir ginklavimosi skyrių lektoriai (vienas iš jų – plk. ltn. Juozas Vitkus (Kazimieraitis)), pasivadinę slapyvardžiais, dėstytojai, kai kurie jau turintys kovų Rytų fronte patirties, mokė teorijos tris kartus po 2–3 val. per savaitę į nedideles grupes po 5–6 suskirstytus klausytojus, dažnai keisdami jų susirinkimo vietą.

Per šešis mėnesius pagrindinėje karo mokykloje kovotojai teoriškai išeidavo visą mokymo kursą. Čia jis buvo specifinis, labiau pritaikytas pagrindžio veiklai. Buvo mokoma įvairių karybos dalykų – rikiuotės, ginkluotės ir šaudybos, žvalgybos ir saugumo (sovietų NKGB ir NKVD paslapčių, vokiečių gestapo gudrybių, supažindinama su prancūzų žvalgyba, kuria rėmėsi ir Lietuvos kariuomenė, kiekvieną žvalgybos discipliną dėstė vis kitas specialistas), taktikos (maskuotės, pasalų rengimo) subtilybių. Dėl galinčio mokyti personalo, infrastruktūros, inventoriaus

ir priemonių trūkumo, konspiracijos ir saugumo reikalavimų pagrindinė karo mokykla veikė slapta tik pusę metų – iki 1943 m. vasario⁸.

1944 m. vasarą tiek teoriniams, tiek praktiniams (daugiausia) mokymams organizuoti buvo pritaikyta LLA įrengta karinė mokomoji stovykla Platelių–Šateikių, Plokštinės miške prie Platelių ežero⁹. Stovyklos komendantu buvo paskirtas vyr. lt. Juozas Barzda (Klevas)¹⁰. Stovykloje buvo pakankamai nuolatinio ir besikeičiančio personalo – skirtingu laiku, atsižvelgiant į poreikį, nuo skyriaus iki kuopos (bataliono?) dydžio padaliniai mokytai, o pati stovykla buvo įtvirtinta, įrengta kaip ilgalaikio bazavimosi vieta miškingoje, palankioje gintis vietovėje netoli vandens telkinio. Čia buvo gyventi pritaikytų bunkerių, žeminių, pašiūrių, pastogių, palei perimetrą išdėstytų slapukų pozicijų, nukreipiamųjų sargybos postų, naudojami slaptazodžiai, kiti atpažinimo ženklai, buvo net gynybai skirtų apkasų, kulkosvaidžių (ugnies) lizdų, požeminių sandėlių maisto, ginklų ir šaudmenų atsargoms laikyti¹¹. Tokio tipo stovyklos buvo įrengiamos remiantis asmenine karo tarnybos patirtimi ir dažnai keičiamos atsižvelgiant į taktinius tikslus. Akivaizdu, kad šių vis dėlto laikinų teorinio mokymo ir praktinių įgūdžių ugdymo stovyklų, kuriose kovotojai tobulinosi 10–14 dienų, LLA poreikiams patenkinti nepakako¹². Todėl apie 250 savanorių, LLA atrinktų ir deleguotų, buvo patikėti vokiečių karininkams specialistams mokytai ir tobulinti Vokietijos ginkluotųjų pajėgų Vyriausiosios vadovybės karinėse žvalgybos mokyklose.

2.2. Vokietijos karinės žvalgybos-diversijos mokyklos

Vokietijos karinės žvalgybos instituciją sudarė trys struktūriniai padaliniai: „Abveras-1“ (žvalgybos funkcijos), „Abveras-2“ (sabotažo, diversijų, teroro, sukilimų rengimo veikla), „Abveras-3“ (kontržvalgyba).

---

⁸ Vilutis L. *Likimo mozaika*, Kaunas, 1992, p. 83–84, 144.

⁹ Montvydaitė-Giedraitienė I. Lietuvos laisvės armija vėl gyva, *Lietuvos laisvės armijos kovos Žemaitijoje*, sud. I. Montvydaitė-Giedraitienė, Kaunas, 2011, d. II, p. 22.

¹⁰ Grybauskas S. *Atsiminimai, ten pat*, p. 57.

¹¹ Rimeikis B. *Prisiminimai, Lietuvos laisvės armijos desantininkai Žemaitijoje: kovojusiems ir žuvusiems atminti*, sud. A. Beresnevičius, Panevėžys, 2012, p. 227–228.

¹² Grybauskas S. *Buvome jauni. LLA Žemaičių legionas. A. Kubiliaus grupė, Laisvės kovų archyvas*, Kaunas, 1995, Nr. 14, p. 179–180.

Padaliniai turėjo priskirtas abverkomandas (žvalgybos komandas, vok. *Frontaufklärungskommandos*, FAK), kurioms priklausė atitinkamos abvergrupės (žvalgybos grupės, vok. *Frontaufklärungstrupps*, FAT), renkančios informaciją apie Raudonosios armijos (toliau – RA) karinių dalinių asmeninę sudėtį, organizacinę struktūrą, karo techniką, rezervą ir dislokacijos vietas, karo pramonę, jos produkciją, įvairių su ja susijusią dokumentaciją¹³. Prie šių komandų ir grupių veikė specialiosios mokyklos, mokymo ir kvalifikacijos tobulinimo kursai. Pvz., 201-ajai žvalgybos komandai priklausė 201-oji, 202-oji, 203-ioji ir 2017-oji žvalgybos grupės, 202-ajai žvalgybos komandai – 204-oji, 205-oji, 206-oji ir 220-oji žvalgybos grupės, 203-iajai žvalgybos komandai – 207-oji, 208-oji, 209-oji, 210-oji ir 215-oji žvalgybos grupės, 204-ajai žvalgybos komandai – 211-oji ir 212-oji žvalgybos grupės, 205-ajai žvalgybos komandai – 214-oji ir 218-oji žvalgybos grupės.

Mokslas karinės žvalgybos mokyklose, kurios kintant fronto linijai dažnai keitė savo dislokacijos vietą, vyko iki plus būrio dydžio grupėmis, sudarytomis pagal tautinę priklausomybę, jis truko nuo kelių savaičių iki kelių mėnesių, išeinant sutrumpintą kursą. Pvz., žvalgus parengti veikti artimajame užnugaryje trukdavo nuo 2 savaičių iki 1 mėnesio, tolimajame užnugaryje – iki pusės metų, diversantams parengti reikėjo nuo 2 savaičių iki 2 mėnesių, o ryšininkams – nuo 2 iki 4 mėnesių¹⁴.

Priklausomai nuo mokyklos, klausytojai (kursantai) buvo supažindinami su Sovietų Sąjungos reguliariosios, saugumo ir vidaus kariuomenių struktūra, organizacija, veiksmų ypatumais, technika ir uniforma, mokėsi rikiuotės, taktikos, karo topografijos, karo inžinerijos, ginkluotės ir šaudybos, medicinos, ryšių dalykų, kovinės savigynos, buvo rengiami fiziškai. Čia kovotojai įgydavo ryšininko, šifruotojo, partizanų grupės vado, partizano-sprogdintojo specialybes.

Baigę šias mokyklas asmenys buvo aprenjami atitinkamomis karinėmis uniformomis arba civiliniais drabužiais, aprūpinami maisto produktais, pinigais, ginklais, amunicija, ryšio priemonėmis, padirbtais kariniais ir civiliniais dokumentais, atpažinimo ženklais, slaptažodžiais ir lėktuvais nuskraidinami arba pėsčiomis patekdavo už fronto linijos, į užnugarį, į savo veikimo rajonus, arba ten viskuo apsirūpindavo. Dažniau-

¹³ Чуев С. Г. *Спецслужбы Третьего Рейха*, Санкт-Петербург, 2003, кн. I, с. 59.

¹⁴ *Ten pat*, с. 176.

sia tai buvo nuo grandies (2–5 asmenų) iki būrio dydžio kovotojų grupės.

Lietuviai mokėsi žvalgybos komandoms „Abveras-1“ ir „Abveras-2“ priklausančiose mokyklose ir organizuotuose kursuose, kuriems dažniausia vadovaudavo vokiečiai, rečiau – rusai, lietuvių grupėms – lietuviai karininkai; juos mokė lietuviai, rusai ir kitų tautybių karininkai, puskarininkiai, taip pat civiliai.

Kiekviena mokykla turėjo nuo vienos iki kelių sunumeruotų stovyklų, suskirstytų pagal klausytojų tautybes. Mokyklai vadovavo mokyklos viršininkas, jos turėjo inspektorių, instruktorių, neetatinių dėstytojų, ūkio dalį.

2.2.1. Specialioji žvalgybos mokykla „Šiaurės ašigalio tarnyba“

Nuo 1944 m. liepos iki 1945 m. kovo ne mažiau kaip 10 lietuvių anti-sovietinės ginkluotosios rezistencijos dalyvių grupių nuo grandies iki būrio dydžio tobulinosi specialiojoje žvalgybos mokykloje „Šiaurės ašigalio tarnyba“ (vok. *Dienststelle Nordpol*), priklausančioje Kionigsbergo žvalgybos mokyklai ir dislokuotoje Rytprūsiose – Noihofe (Kionigsbergas). Nuo 1944 m. spalio mokykla veikė Hornekopfe ir Eisenberge (Berlynas), 1945 m. pradžioje buvo perdislokuota į Šionfelsą (Cvikau), 1945 m. vasario mėn. perkelta į Bismarką, o po papildomo rengimo kovotojai per Šteteną buvo permesti į Liepoją. Šios mokyklos pagrindą sudarė performuotos Varšuvos žvalgybos mokyklos personalas ir infrastruktūra. Mokykla buvo įsteigta 1941 m. spalio mėn. ir skirta žvalgams (žvalgybininkams) ir ryšininkams rengti. Mokyklos viršininku buvo paskirtas mjr. Mosas (*Moos*, slapyvardis – *Marvitcas*, *Marwitz*)¹⁵. Iki 1943 m. liepos mokykla bazavosi prie Varšuvos, turėjo radijo stotį, fotolaboratoriją, dokumentų padirbinėjimo dirbtuves, bendrabutį. Į mokyklą buvo verbuojami sovietų karo belaisviai, turintys aukštąjį arba vidurinės mokyklos išsilavinimą. Iki 1943 m. sausio mokykloje veikė du skyriai (stovyklos): žvalgų-ryšininkų, kurie turėjo būti infiltruoti ir veikti Sovietų Sąjungos gilumoje, ir žvalgų, numatytų panaudoti artimajame užsienyje. Nuo 1943 m. sausio buvo įsteigti dar du skyriai (stovyklos): žvalgų-ryšininkų, kurie buvo ren-

---

¹⁵ 1947 11 26 Šarūno Jazdausko tardymo protokolas, *Lietuvos ypatingasis archyvas* (toliau – *LJA*), f. K-1, ap. 58, b. 36141/3, l. 70; *Hitleriniai parašutininkai*, sud. B. Baranauskas, Vilnius, 1966, p. 80, 100. Tyrimo autoriui nėra žinomas minėto karininko vardas.

giami pramonės objektų ir giluminei žvalgybai, ir žvalgų-ryšininčių informacijai apie Sovietų Sąjungos karines oro pajėgas rinkti. Vienu metu mokykloje mokėsi iki 350 kovotojų.

Nuo 1943 m. liepos mokykla pradėjo veikti Noihofe. Čia jos pagrindu buvo įsteigta nauja žvalgybos mokykla, skirta Pabaltijo šalių gyventojams (lietuviams, latviams ir estams)¹⁶. Mokyklos inspektorius buvo Rusijos armijos gen. mjr. Borisas Richteris (*Борис Стефанович Рихтер*, slapyvardžiai – Ruadevas (*Рудаев*), Musinas (*Мусин*). Mokyklos ryšių tarp lietuvių ir vokiečių karininku buvo paskirtas kpt. Viktoras Vilkutaitis (Vilkutat, Griunas, Grinas), lietuvių stovyklos viršininku – vyr. ltn. Povilas Tyrulis (Kybartas), vienu iš koordinatorių, verbuotojų – plk. ltn. Izidorius Kraunaitis (Mongirdas)-Kuchas. Lietuvių stovykloje kursai truko iki 3 mėn., kursantai turėjo slapyvardžius, sukurtas legendas, griežtai laikėsi konspiracijos, pats mokymas buvo labai intensyvus, tad laisvo laiko beveik nelikdavo, karo topografijos pratybos vykdavo ir tamsiu paros metu¹⁷. Karines disciplinas daugiausia dėstė buvę RA karininkai – NKVD paplk. Kočalovas (*Кочалов*), leitenantai Velianinas (*Велянин*), Kolcovas (*Колцов*), Vtorovas (*Второв*), Rusijos išsivadavimo armijos (rus. *Русская освободительная армия*, POA, ROA) karininkas Okunevas (*Окунев*), latvis Lapinšas (*Ларинш*), suomis Paulius (*Paul*)¹⁸, lietuviai karininkai vyr. ltn. P. Tyrulis (Kybartas), ltn. Julius Šatas (Pukas), kpt. Benius Zavadskis¹⁹.

Tai buvo rikiuotės, ginkluotės (įvairių sistemų sovietų kariuomenės ir vokiški ginklai, amunicija) ir šaudybos, taktikos (partizaninė karo taktika, pasalų rengimas, manevravimas mūšio lauke), karo topografijos (darbas su žemėlapiais, kompasu, orientavimasis bet kurioje vietovėje lauko sąlygomis), karo inžinerijos (slėptuvių-bunkerių įrengimas, granatų sandara), medicinos, ryšių (ryšio priėmimo ir perdavimo procedūros, šifravimas, kodavimas, radiotechnika), karinio administravimo (sovietinės kariuomenės ir saugumo struktūra, NKGB-NKVD veikimo metodai, pvz.,

¹⁶ Чуев С. Г., *Спецслужбы Третьего Рейха*, c. 192.

¹⁷ Šertvytis A. Laisvės keliu, *Laisvės kovų archyvas*, Kaunas, 1996, Nr. 18, p. 253.

¹⁸ 1945 06 30 Adolfo Kubiliaus tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-5551/3, t. 1, 121–122, 124. Straipsnio autoriui nėra žinomi minėtų asmenų vardai.

¹⁹ *Hitleriniai parašiutininkai*, p. 55.

tardymo)²⁰, specialaus karinio rengimo (agentūrinės žvalgybos pagrindai, dokumentų padirbinėjimas, parašiutizmas), karinio fizinio rengimo dalykai (sportas, kovinė savigyna (džiudžitsu). Tiesa, buvo grupių, kurioms praktiškai nebuvo surengta parašiutizmo pratybų, nes reikėjo ne tik laiko šuoliams atlikti, bet ir ilgo, sistemingo rengimo jiems įvairiomis meteorologinėmis, techninėmis sąlygomis, iš skirtingo aukščio, skirtingu paros metu ir pan. Grupės nariai išklausydavo tik teorines instrukcijas ir atlikdavo šuolius nuo 4 m aukščio medinės pakylės į smėlio duobę, kad išmokytų taisyklingai sulenkti kojas ir griūti pasiekę žemę, sulankstyti parašiutą²¹.

Šios grupės buvo aprūpintos sovietų ir vokiečių ginklais (pistoletais, automatiniiais šautuvais, amunicija, granatomis), radijo siųstuvais, kompasais, laikrodžiais, suomiškais peiliais, žibintuvėliais, neperšlampamais batais, lietuviškais darbo ir vokiškais mokyklos kursantų dokumentais, turėjo nuo kelių iki kelių šimtų tūkstančių rublių²².

Ne mažiau kaip 10 tokių lietuvių grupių, t. y. 40–45 asmenys, buvo infiltruoti į savo veikimo rajonus Kretingos, Paburgės (Alsėdžių), Kazlų Rūdos, Kybartų, Kauno, Karalgiurio (Vilkijos), Panevėžio, Plungės apylinkėse, Kurše (Latvijoje)²³.

2.2.2. 203-ioji karinės žvalgybos-diversijos mokykla

1944 m. rugpjūčio–rugsėjo – 1945 m. kovo mėn. ne mažiau kaip 15 lietuvių grupių nuo grandies iki skyriaus dydžio mokėsi žvalgybos-diversijos mokykloje prie 203-iosios žvalgybos komandos, kuri bazavosi Dalvice (Instenburgas, Rytų Prūsija), nuo rugpjūčio – Frankenhagene²⁴, Šliosberge, nuo lapkričio – Tempelburge, nuo 1945 m. sausio mokykla buvo perkelta į Stargardą, Kolbergą, Anklamą, vasario–kovo mėn. veikė Neubrandenburge, kovo pabaigoje – Švarcemberge (Čekoslovakija), kur

---

²⁰ 1945 06 14 Antano Stelmoko tardymo protokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-5551, t. 2, l. 109, 174; Iš Jono Dūdos prisiminimų, *Laisvės kovotojų prisiminimai*, sud. R. Kaunietis, Vilnius, 2014, d. IX, p. 316.

²¹ 1947 11 26 Šarūno Jazdausko tardymo protokolas, *ten pat*, b. 36141/3, l. 71; A. Šertvytis, *Laisvės keliu, Laisvės kovų archyvas*, Nr. 18, p. 255.

²² Šertvytis A. *Laisvės keliu, Laisvės kovų archyvas*, Nr. 18, p. 256–257.

²³ Kasparas K. Į tėvynę iš dangaus. Lietuviai desantininkai 1944–1945 m., *Laisvės kovų archyvas*, Kaunas, 1996, t. 18, p. 15–19.

²⁴ Radvilėnas K. *Kai siaubas artėjo*, Punkskas, 1993, p. 51.

1945 m. gegužę buvo likviduota RA²⁵. 1945 m. balandžio mėn. paskutinė skyriaus plius dydžio grupė, išsiskirsčiusi po 2–3 asmenis, pėsčiomis, deja, nesėkmingai bandė pasiekti Lietuvą²⁶.

Iki 1944 m. lapkričio mokyklai vadovavo lietuvių kilmės mjr. Jurgis Gerulis (*Georg Gerullis*), iki gruodžio – lt. Šreteris (*Shreter*)²⁷. Tačiau iki 1945 m. kaip mokyklos viršininkas minimas zonderfiureris (kpt.) Zegelkė (*Seg(g)elke*), vėliau dar vienas lietuvių kilmės karinio laivyno karininkas, korvetės kapitonas kpt. lt. Laurinatis (*Laurinat*)²⁸. Klausytojai mokykloje vilkėjo vermachto karinę uniformą, jiems buvo pripažinti Lietuvos kariuomenėje ir policijoje užtarnauti laipsniai.

Mokykloje ryšių tarp lietuvių ir vokiečių karininkai buvo lt. Jonas Jurkūnas, lt. Matas Valeika (Putinas)²⁹, lietuvių stovyklos viršininkas – kpt. Stasys Kantvydas (Kazlauskas), pavaduotojas – vyr. lt. Jonas Žukas. Stovykloje teorinius dalykus dėstė ir pratybas vedė lietuviai karininkai vyr. lt. J. Žukas, lt. Pranas Bakšaitis (*Bakšat*), lt. Napoleonas (Prokorenka) Jonušas, j. lt. Stasys Gudaitis, Pranas Velavičius. Instruktoriais dirbo ir kiti lietuvių karininkai. Šioje mokykloje lietuviams buvo dėstomos rusų ir vokiečių kalbos, užsiėmimai vyko lietuvių ir rusų kalbomis, buvo vedami rikiuotės, ginkluotės ir šaudymo iš visų rūšių lengvųjų ginklų, kovinės granatos mėtymo, taktikos (partizaninė karo taktika, koviniai patruliai, slapukai, maskavimasis), karo topografijos, karo inžinerijos (medžio, geležies, gelžbetonio sprogdinimas, minavimas)³⁰, medicinos, ryšių (ryšio priėmimo ir perdavimo procedūros, šifravimas, kodavimas, radiotechnika, radiotelegrafija, Morzės abecėlė), karinio administravimo, specialaus karinio rengimo (agentūrinės žvalgybos pagrindai, žvalgybos duomenų rinkimo ir stebėjimo metodai, sabotazas, verbavimas, pabėgimas nuo persekiojimo, parašiutizmas), fizinio rengimo (kovinė

²⁵ Kasparas K. Į tėvynę iš dangaus. Lietuviai desantininkai 1944–1945 m., *Laisvės kovų archyvas*, t. 18, p. 19–20; Разведывательные и диверсионные школы и курсы „Абвера“, <<http://istmat.info/node/28448>> [žiūrėta 2018 08 22].

²⁶ Kasparas K. Į tėvynę iš dangaus. Lietuviai desantininkai 1944–1945 m., *Laisvės kovų archyvas*, t. 18, p. 27.

²⁷ Чуев С. Г. Спецслужбы Третьего Рейха, с. 197–198.

²⁸ Radvilėnas K. *min. veik.*, p. 41, 60; *Hitleriniai parašiutininkai*, p. 40, 139, 159.

²⁹ 1945 12 03 Nutarimas Mato Valeikos byloje, *LVA*, f. K-1, ap. 58, b. 301147/3, l. 12–14; *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, t. IX, 2013, p. 166.

³⁰ Radvilėnas K. *min. veik.*, p. 49.

savigyna) pratybos³¹.

Ne mažiau kaip 15 lietuvių grupių, arba apie 100 asmenų, buvo infiltruotos veikti Šeduvos, Smilgių, Subačiaus, Salamiesčio, Padruskalnio (Gudžiūnų), Lekėčių, Raseinių, Staciškės (Seirijų), Kazlų Rūdos vietovėse, RA užnugaryje³².

Būtent šios grupės nariai prieš desantavimą turėjo pereiti medicininę patikrą³³, buvo gerai aprūpinti – apginkluoti lengvaisiais minosvaidžiais ir kulkosvaidžiais, šautuvais, automatiniais ginklais, pistoletais, granatomis, aprūpinti amunicija (šoviniais, minomis), sprogstamaisiais užtaisais, karine uniforma (pvz., maskuojamaisiais chalatais), radijo siųstuvais, žemėlapiams, kompasams, laikrodžiams, maistu (konservais)³⁴.

Nuo 1944 m. rugpjūčio iki 1945 m. sausio ne mažiau kaip 7 nuo grandies iki skyriaus dydžio lietuvių grupės mokėsi žvalgybos-diversijos mokykloje, kuri priklausė 210-ajai žvalgybos grupei ir buvo pavaldi 203-iajai žvalgybos komandai. Ši grupė buvo suformuota 1942 m. rudenį ir veikė prie Vokietijos kariuomenės 3-iosios tankų armijos. Grupė vykdė žvalgybos ir diversijos prieš RA dalinius ir sovietinius partizanus užduotis. Lietuvos ir Rytų Prūsijos teritorijoje ji buvo formuojama išimtinai iš lietuvių, kurie dėvėjo RA uniformą, veikė nesilaikydami konspiracijos ir vadovaujami vokiečių karininkų nuo leitenanto iki kapitono. Iki 1943 m. sausio grupė bazavosi Viazmoje, nuo sausio pabaigos iki gruodžio – Dobrino kaime (Vitebskas), o nuo 1943 m. gruodžio iki 1944 m. liepos – Moskalenkų kaime (Vitebskas). Artėjant RA, grupė 1944 m. birželio mėn. laikėsi Paežerėliuose, Šakiuose, liepos pabaigoje – Kisdorfe (Šliozbergas), rugpjūtį – Rothofe (Tilsitas (Tilžė)), rugsėjo mėn. – Žukuose (Klaipėda), spalio – Liubinfelde, nuo 1945 m. – Kionigsberge (visi Rytprūsiai), vasa-

---

³¹ Kasparas K. Į tėvynę iš dangaus. Lietuviai desantininkai 1944–1945 m., *Laisvės kovų archyvas*, t. 18, p. 20; Rombergas Z. Prisiminimai apie LLA narių apmokymą vokiečių žvalgybos daliniuose 1944–1945 m., *Laisvės kovų archyvas*, Kaunas, 2003, t. 35, p. 69.

³² Kasparas K. Į tėvynę iš dangaus. Lietuviai desantininkai 1944–1945 m., *Laisvės kovų archyvas*, t. 18, p. 27–32.

³³ Pasakoją Jonas Petkevičius (Pranas Varnas)-Penkė, Kūnas, Iš desantininkų atsiminimų. *Laisvės kovų ir netekčių metai. Laisvės kovotojų prisiminimų rinktinė*, sud. R. Kaunietis, Vilnius, 2009, d. 7, kn. 1, p. 177.

³⁴ Kasparas K. Į tėvynę iš dangaus. Lietuviai desantininkai 1944–1945 m., *Laisvės kovų archyvas*, t. 18, p. 21.

rio – Anklame (Štetenas), kovą – Liukenvalde (Berlynas)³⁵. Nuo 1944 m. sausio iki 1945 m. balandžio mokyklai vadovavo vyr. ltn. Rolfas Nisenas (*Rolf Nissen*)³⁶. Mokykloje ryšių tarp lietuvių ir vokiečių karininkais buvo paskirti kpt. Ignas Vilius (Velavičius) ir ltn. Pranas Čeponis (Leonas)³⁷.

Mokykloje lietuviai mokėsi rikiuotės, taktikos (partizaninės kovos), ginkluotės (kulkosvaidžio, šautuvo, granatos) ir šaudybos, karo topografijos (orientavimosi naudojant žemėlapi ir kompasą), karo inžinerijos (sprogdinimo, minavimo) dalykų. Vienas iš karininkų, rengusių grupės narius, buvo kpt. A. Švilpa. Ne mažiau kaip 45 baigę mokyklą asmenys buvo infiltruoti, pasiūsti į Vandžiogalos, Daukšių (Gudelių), Jiezno, Tau-ragės apylinkes³⁸.

Grupės nariai buvo ginkluoti mišria sovietų ir vokiečių ginkluote (kulkosvaidžiais, šautuvais, karabinais ir automatais, pistoletais, grana-tomis), vilkėjo karine uniforma, buvo aprūpinti koviniu šaudmenų kom-plektu, tolu su kapsulėmis, prožektoriais, peiliais, turėjo 10 tūkst. rublių, žemėlapių, individualų 20 kg svorio paketą (sauso maisto davinį savaitei, veltinius, antklodę, palapinsiaustę, šovinių ir medikamentų, radistai – at-sargines baterijas)³⁹.

2.2.3. 204-oji karinės žvalgybos mokykla

1944 m. rugsėjo–gruodžio mėn. lietuviai mokėsi žvalgybos mokyklo-je FAK-204. Ši mokykla rengė lietuvius specialistus Varšuvoje, Poznanėje, Marienburge, Kosline ir Troingenhofe⁴⁰. Mokyklai vadovavo ltn. Valde-

³⁵ Viliūtė J. *Kapitono Igno byla*, Vilnius, 2002, 385 p. 35–36; Kasparas K. Į tėvynę iš dan-gaus. Lietuviai desantininkai 1944–1945 m., *min. veik.*, p. 34–35; Разведывательные и диверсионные школы и курсы „Абвера“, <<http://istmat.info/node/28448>> [žiūrėta 2018 08 22].

³⁶ Органы „Абвера“, действовавшие на советско-германском фронте, <<http://istmat.info/node/28437>> [žiūrėta 2018 08 22].

³⁷ *Geležinis vilkas*, sud. B. Baranauskas, Vilnius, 1965, p. 113–114.

³⁸ Kasparas K. Į tėvynę iš dangaus. Lietuviai desantininkai 1944–1945 m., *Laisvės kovų archyvas*, t. 18, p. 35, 37–39.

³⁹ *Ten pat*, p. 37.

⁴⁰ Petkevičius J. Prisiminimai, *Lietuvos laisvės armijos desantininkai Žemaitijoje: kovoju-siems ir žuvusiems atminti*, p. 163–165.

maras Giotleris (*Waldemar Götter*)⁴¹.

Šioje mokykloje buvo pageidaujami lietuviai, tarnavę Vokietijos arba jiems pavaldžiose lietuvių karinėse ir sukarintose formuotėse ir turėję vokiečių kariuomenės karinį parengimą, Lietuvos kariuomenės karininkai, puskarininkai, ryšininkai ir pan. Instruktoriai (dėstytojai) buvo vokiečiai ir lietuviai, ryšius dėstė ukrainiečiai – ROA karininkai⁴². Buvo dėstoma taktika (partizaninė kova), karo inžinerija (sprogmenys, bunkerių įrengimas), ginkluotė ir šaudyba, specialusis karinis rengimas (žvalgybinių duomenų rinkimas), daug dėmesio skirta kovinei savignynei – dziudo⁴³. Tiesa, skirtingai nuo kitų mokyklų, jos klausytojų konspiracija buvo nominali. Stovyklos niekas nesaugojo, klausytojams leista nešiotis ginklą, dėvėti civilinius drabužius, bet reikėjo turėti asmens dokumentą⁴⁴. Vokiečiai stengėsi kuo greičiau apginkluoti ir permesti lietuvių grupes per fronto liniją. Iš viso buvo desantuotos 5 iš 53 asmenų sudarytos grupės į Surviliškio, Miežiškių, Istricos, Ūtos vietas (visos Panevėžyje), Krivasalį (Linkmenys), Anykščius, Platelius⁴⁵. Į numatytas galutines susitelkimo vietas dieną jie traukdavo miškais, laukais, o naktį – keliais⁴⁶.

Grupės nariai buvo ginkluoti sovietiniais ir vokiškais ginklais (pistoletais, šautuvais, automatais, granatomis), sprogmenimis ir jų priedais, ekipuotėje buvo prožektoriai, specialaus tabako šunims pėdsekiams klaidinti, jie buvo aprūpinti individualiais išgyvenimo paketais (kuriuos sudarė vasarinės uniformos komplektai, medikamentai ir tvarsčiai, grupės maisto produktai dešimčiai dienų), pinigais, suklastotais NKVD karių

---

⁴¹ Kasparas K. Į tėvynę iš dangaus. Lietuviai desantininkai 1944–1945 m., *Laisvės kovų archyvas*, t. 18, p. 39; Weigelt A. Fallgruppenübersicht und Erschließungsregister – Leit-faden für die biographische Dokumentation, *Todesurteile sowjetischer Militärtribunale gegen Deutsche (1944–1947)*, Göttingen, 2015, s. 299.

⁴² Petkevičius J. Prisiminimai, *Lietuvos laisvės armijos desantininkai Žemaitijoje: kovoju-siems ir žuvusiems atminti*, p. 164.

⁴³ Petkevičius J., Urbikas V. Lietuvos laisvės armijos desantininko Prano Varno atsimini-mai. Mirti buvo per anksti, *Laisvės kovų archyvas*, Kaunas, 2003, t. 35, p. 33–34.

⁴⁴ Petkevičius J. Prisiminimai, *Lietuvos laisvės armijos desantininkai Žemaitijoje: kovoju-siems ir žuvusiems atminti*, p. 164.

⁴⁵ Kasparas K. Į tėvynę iš dangaus. Lietuviai desantininkai 1944–1945 m., *Laisvės kovų archyvas*, t. 18, p. 39–43.

⁴⁶ Petkevičius J. Prisiminimai. *Lietuvos laisvės armijos desantininkai Žemaitijoje: kovoju-siems ir žuvusiems atminti*, p. 173.

tarnybiniais pažymėjimais, fiktyviais dokumentais, įvairiais kariniais ir civiliniais blankais, antspaudais, spaudais, žemėlapiams, laikrodžiams⁴⁷.

2.2.4. Rezidentų-ryšininkų mokykla

Lietuvių kovotojų buvo ir Niedersi rezidentų-ryšininkų mokykloje, įkurtoje 1943 m. lapkritį. Nuo įkūrimo iki 1944 m. gegužės jai vadovavo mjr. Lechneris (*Lechner*)⁴⁸, vyr. ltn. Erikas fon Freibergas (*Erich von Freiberg*). Ji turėjo du filialus: 1-ajame mokėsi lietuviai ir latviai, 2-ajame – kitų tautybių asmenys, turintys per 2–4 savaites pereiti patikrą ir filtraciją. Mokykloje vienu metu buvo rengiama 50–70 rezidentų-ryšininkų, tarp jų – 10–14 merginų. Labai tikėtina, kad keletas LLA merginų (4?) arba ryšininkų vaikinių galėjo mokytis šioje mokykloje Rytprūsiuose. Taip pat darytina prielaida, kad šioje mokykloje dalis žvalgybos specialistų galėjo mokyti ryšininkams reikalingų dalykų. Čia mokslas truko iki 3 mėn. Iki 1944 m. gegužės mėn. mokykla buvo Niedersi, vėliau – perkelta į Lacką prie Lodzės, o liepos mėn. bazavosi Vogelsdorfo pilyje. 1944 m. spalį mokykla parengė ir išleido savo paskutinę laidą⁴⁹.

Po vidaus atrankos lietuvių kovotojų grupės nariai, daugelis – jau turintys kovos ir pagrindžio veiklos patirties, tarnavę Lietuvos kariuomenėje arba Vokietijai pavaldžiose lietuvių karinės-policinės struktūros formuotėse, kiti, nors ir neapmokyti ir neturintys patirties, savo noru sutiko mokytis vokiečių žvalgybos mokyklose, tobulintis žvalgybos ir ryšių srityse ir dėl praktinių sumetimų – reikėjo ginklų, amunicijos, radijo ryšio priemonių – atsiskę kitų bendradarbiavimo formų.

Šiose mokyklose karybos dalykus dėstė įvairių sričių specialistai karininkai, puskarininkiai, neretai ir abejotinos kvalifikacijos bei kompetencijos specialistai, „tiek tematę miško“. Mokymai vyko specialiai parinktose miškingose, atokiose, gerai saugomose vietovėse, sekvestruotose dvaruose, pilyse. Suformuotas ir parengtas lietuvių grupes veždavo į Vormdito prie Noihofo, Olštyno aerodromus ir skraidindavo į jų veikimo rajonus „Heinkel“ arba „Junker Ju 88“ (Vokietija) lėktuvais. Pirmiau-

⁴⁷ Kasparas K. Į tėvynę iš dangaus. Lietuviai desantininkai 1944–1945 m., *Laisvės kovų archyvas*, t. 18, p. 40.

⁴⁸ Straipsnio autoriui minėto karininko vardas nėra žinomas.

⁴⁹ Чувев С. Г. *Спецслужбы Третьего Рейха*, с. 195–197.

sia iš orlaivio iššokdavo kovotojas, paskui buvo išmetamas jo bagažas, kitaip tariant, pasirodydavo „žmogus – maišas, žmogus – maišas“⁵⁰. Neretai desantas į šiuos rajonus patekdavo ne tik oru, bet ir sausuma, iš anksto žinodamas sutartą vietą, kuri būdavo pažymėta sutartiniais ženklais, laukais ar žibintais.

Pažymėtina, kad labai dažnai vokiečių karo žvalgyba reikiamomis priemonėmis aprūpindavo žvalgų grupes tiesioginio desantavimo metu, tačiau buvo ir tokių atvejų, kai vokiečiai, atsitraukdami ir iš anksto planuodami organizuoti partizaninį pasipriešinimą sovietų užimtose vietovėse, dažniausia miškuose, palikdavo slėptuves su ginkluote, uniformomis, ekipuote, maisto atsargomis. Grupėms šias vietas, slėptuves atskleisdavo prieš infiltraciją arba jos metu naudodami brėžinius, fononuotraukas, šifruotus dokumentus, kuriuos turėdavo pamatyti grupių vyresnieji⁵¹. Dažnai tekdavo jų aprūpimą užtikrinti pasitelkus orlaivius – jie partizanams numesdavo siuntas⁵² pagal iš anksto suplanuotoje vietovėje įrengtų ryšio priemonių signalus arba sutartinius ženklus⁵³.

3. ĮGYTOS PATIRTIES PRITAIKOMUMAS GINKLUOTOJE REZISTENCIJOJE

Vokietijos karinės žvalgybos mokyklose parengti kovotojai įnešė savo indėlį į Lietuvos išsivadavimo kovas. Pasinaudojant šių kovotojų patirtimi buvo organizuojami partizanų struktūriniai kovos vienetai, organizacinėse struktūrose įkurti kryptingai veikiantys štabo skyriai, tikslingai parengti norminiai dokumentai, kovinio rengimo žinios pritaikytos mokant partizanus partizaninio karo taktikos, žvalgybos, saugumo, konspi-

---

⁵⁰ Petkevičius J., Urbikas V. Lietuvos laisvės armijos desantininko Prano Varno atsiminimai. Mirti buvo per anksti, *Lietuvos laisvės armijos desantininkai Žemaitijoje: kovojusiems ir žuvusiems atminti*, p. 37.

⁵¹ Montvydaitė-Giedraitienė I. Prieš užverčiant knygą, *Lietuvos laisvės armijos kovos Žemaitijoje*, sud. I. Montvydaitė-Giedraitienė, Kaunas, 2011, d. II, p. 397.

⁵² Každailienė O. Su Adolfo Kubiliaus parašiutininkais, *Laisvės kovų archyvas*, Kaunas, 1995, t. 14, p.192.

⁵³ Braukyla V. Partizanai ir desantininkai, *Žadėjom laisvę Tau parnešti. Utenos partizanų, rėmėjų ir ryšininkų atsiminimai*, sud. B. Juodzevičius, Utena, 2007, p. 130–133.

racijos, karo inžinerijos, ryšių subtilybių, kas leido sėkmingai kovoti ir su sovietų žvalgais-desantininkais⁵⁴.

Pirmiausia infiltravęsi partizanai savo jėgomis organizuodavo kovos būrius, vienijo ir formavo stambesnius darinius (pvz., kpt. Adolfas Kubilius (Vaišvila, Balsys, Šilo Velnias) telkė Vakarų Lietuvos partizanus, buvo LLA Žemaičių legiono ir Vilko rinktinės vadas), papildė jau susiformavusius partizanų junginius, buvo paskirti įvairių partizanų junginių vadais, štabo skyrių viršininkais (pvz., nemažai žvalgybos mokyklas baigusiu kovotojų tapo Tigro rinktinės štabo nariais, kuopų vadais, aktyviai prisidėjo prie rinktinės organizavimo⁵⁵; Antanas Starkus (Montė, Blinda) organizavo partizanų būrį, vėliau buvo Algirdo kuopos, Šarūno rinktinės, Algimanto apygardos vadas; Bronius Liesis (Liesys) (Kaukas, Naktis) organizavo Prisikėlimo apygardą, buvo šios apygardos štabo viršininkas; Antanas Liesis (Geraldas, Idenas, Tauras, Tvanas, Valaitis, Žiedas)⁵⁶ buvo Kęstučio partizanų apygardos štabo Informacijos ir žvalgybos skyriaus viršininkas, Vakarų Lietuvos „Jūros“ srities štabo Agitacijos ir propagandos skyriaus viršininkas Jonas Žiupka (Šarūnas) buvo partizanų padalinio organizatorius ir būrio vadas, vėliau – B rinktinės Žvalgybos skyriaus, nuo 1946 m. – DKA Operatyvinio ir ginkluotės, vėliau ir Žvalgybos skyriaus viršininkas⁵⁷), įgytas žinias perteikdavo pavaldiniams teoriškai ir praktiškai⁵⁸, mokydavo paskirus kovotojus tinkamai vykdyti žvalgybą⁵⁹, pasitelkę partizaninės kovos patirtį, kas leido išnaudojant vietovės ypatumus sėkmingai veikti mažesnėmis mobiliomis grupėmis, taikyti išpuolio–atsitraukimo–išpuolio taktiką, organizuoti konspiracinius taškus ir „vienių žvalgų“ taktinius veiksmus, pasinaudoti netikėtumu; išmokė rinkti informaciją, dirbti su radijo įrenginiais – siųstuvais, imtuvais,

⁵⁴ LLA Žemaičių legiono atsarginė žeminė Plungės priemiestyje, *Laisvės kovotojų prisiminimai*, sud. R. Kaunietis, Vilnius, 2014, d. IX, p. 222.

⁵⁵ Gečiauskas G., Kalvelienė R., Petravičiūtė I. *Lietuvos partizanų Vytauto apygardos Tigro rinktinė 1945–1950 m. Dokumentų rinkinys*, Vilnius, 2003, p. 23.

⁵⁶ *Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje*, sud. V. Steponaitis, Kaunas, 1998, p. 95.

⁵⁷ Ten pat, p. 703–704.

⁵⁸ Daulenskis Z. Žvalgas Sidabro Kulka. *Priesaika. Jonas Semaška-Liepa ir bendražygiai*, Vilnius, 2000, p. 206–207.

⁵⁹ Krušinskas P. Iš Pijaus dienoraščio. *Kapai be kryžių, kryžiai be kapų*, sud. Albinas Slavickas, Kaunas, 2009, p. 20.

Morzės abėcėle, stebėti priešą (pvz., traukinių judėjimą, kryptį, nustatyti sąstatų sudėtį, krovinių paskirtį), naudotis slaptu ryšių tinklu, kurio galiybės asmeniniams ryšiams (siųstuvo bangų ilgis, kodai, šifrai, ryšio laikas ir t. t.) ir ryšiams tarp stambesnių partizanų junginių palaikyti nebuvo išnaudotos⁶⁰, nes, nors kiekviena grupė turėjo 2–3 radijo siųstuvus⁶¹, dažniausia dėl pelengavimo ir kitų saugumo sumetimų naudojo ryšininkus-tarpininkus; statyti įvairios struktūros bunkerius, rengti slėptuves, žemines ir stovyklas, dažnai jas keisti dėl galimo lokalizavimo, vykdyti žvalgybą ir netgi diversijas, nors kovotojams pastarosios užduotys buvo pavedamos rečiau, yra duomenų apie nutrauktas ryšio linijas, užpultą karinį transportą, stengiantis įsigyti ginklų ir šaudmenų, neutralizuoti pavojingus asmenis, padegtus priešo karinius sandėlius. Diversijos nebuvo dažnos, bet jų pasitaikydavo. Kaip pavyzdį galima paminėti 1945 m. gegužės 1 d. Šimonyse (Kupiškio r.), šokių salėje⁶², atliktą sprogdinimą.

Tačiau buvo ir neigiamų reiškinių. Kaip teigia Juozas Lukša (Daumantas), „atsiradę grynai provokiškos orientacijos ar tik tam tikra forma į ją besiorientuoją desantininkai į viduje susikūrusį partizanų judėjimą nebuvo išileisti. Jie buvo izoliuoti, arba nuo jų izoliuotasi. Bet tokie atvejai buvo gana reti, ir tokių desantininkų veikla neilga“⁶³. Pavyzdžiui, Vaclovas Treščinskas (Pelėda) buvo baigęs ryšininų mokyklą ir priskirtas prie diversijų-žvalgybos grupės, kuri 1945 m. sausio 12 d. buvo permesta į Lietuvos teritoriją kaip desantas ir infiltruota. Tų pačių metų pavasarį jis pradėjo organizuoti partizanus, liepą buvo paskirtas būrio vadu. 1946 m. rugsėjį iš vado pareigų atleistas, veikė atskirai su trijų kovotojų grupe formaliai Didžiosios Kovos apygardos (toliau – DKA) sudėtyje⁶⁴. Arba lt. Julius (Astadijus) Asta (Šernas (Asta, Astra)), atskraidintas 1945 m. vasario mėn. ir infiltruotas, Priensilyje buvo Margio būrio ir skyriaus va-

---

⁶⁰ Karvelis-Sindikovas A. Desanto likimas, *Kapai be kryžių, kryžiai be kapų*, p. 79.

⁶¹ Šertvytis A. Laisvės keliu, *Laisvės kovų archyvas*, Nr. 18, p. 252.

⁶² Iš Petro Černiaus-Špoko atsiminimų, *Laisvės kovų ir netekčių metai. Laisvės kovotojų prisiminimų rinktinė*, sud. R. Kaunietis, Vilnius, 2006, d. 1, p. 630; Iš Jono Trečioko-Ryto atsiminimų, *ten pat*, p. 660.

⁶³ Daumantas J. *Partizanai*, Vilnius, 1990, p. 58.

⁶⁴ Abromavičius S., Kasparas K., Trimonienė R. *Didžiosios Kovos apygardos partizanai*, Kaunas, 2007, p. 684.

das⁶⁵. Jis buvo provokiškų pažiūrų, atsisakė paklusti partizanų vadovybei, todėl jam buvo įsakyta palikti jų veikimo rajoną⁶⁶. Buvo ir tokių atvejų, kai partizanai neskubėjo pasitikėti kovotojais, baiminosi provokatorių, išdavysčių, dėl to sulėtėjo tokių grupių ir specialistų įtraukimas į veiklą, sumažėjo jų panaudojimo galimybės⁶⁷.

Iš viso 1944 m. rugpjūčio–1945 m. kovo mėn. pėsčiomis ir lėktuvais Lietuvą pasiekė ir buvo infiltruota ne mažiau kaip 32 žvalgų-diversantų grupės, t. y. apie 200 iš 250 kovotojų (dalis taip ir liko Vokietijoje). Remiantis istoriko Kęstučio Kasparo duomenimis, 20 iš jų žuvo ar buvo suimti pirmosiomis veiklos dienomis, apie 100 slapstėsi ir tik apie 80 partizanavo arba veikė pogrindyje. Iš pastarųjų tik 30 partizanavo ilgiau nei vienus metus⁶⁸.

IŠVADOS

1. 1944 m. rugpjūčio–1945 m. kovo mėn. ne mažiau kaip 250 laisvės kovotojų mokėsi žvalgybos mokykloje „Šiaurės ašigalio tarnyba“ (vok. *Dienststelle Nordpol*), žvalgybos-diversijos mokyklose prie 203-iosios žvalgybos komandos, prie 203-iosios ir 210-osios žvalgybos grupių, Nidersi rezidentų-ryšininkų mokykloje, iš jų šie žvalgai sausuma ir oru pasiekdavo savo veikimo rajonus Lietuvoje. Iš viso ne mažiau kaip 32 žvalgų-diversantų grupės, t. y. apie 200 kovotojų (apie 50 liko Vokietijoje), veikė Lietuvoje.

2. Žvalgybos-diversijos mokyklose partizanai mokėsi iki plius būrio dydžio grupėmis, sudarytomis pagal tautinę priklausomybę, nuo kelių savaičių iki kelių mėnesių ir išeidavo sutrumpintą mokymo kursą. Vokiečių, rusų ir lietuvių kariniai instruktoriai juos daugiausia mokė rikiuotės, ginkluotės ir šaudybos, taktikos, karo topografijos, karo inžinerijos, ryšių dalykų ir kovinės savigynos.

⁶⁵ Kasparas K. Į tėvynę iš dangaus. Lietuviai desantininkai 1944–1945 m., *Laisvės kovų archyvas*, t. 18, p. 48.

⁶⁶ Girnius K. K. *Partizanų kovos Lietuvoje*, Vilnius, 1990, p. 213.

⁶⁷ Daulenskis Z. Žvalgas Sidabro Kulka, *min. veik.*, p. 209.

⁶⁸ Kasparas K. Į tėvynę iš dangaus. Lietuviai desantininkai 1944–1945 m., *Laisvės kovų archyvas*, t. 18, p. 44.

3. Žvalgybos desanto grupės daugiausia buvo aprūpintos sovietine ir vokiška, rečiau – kitų valstybių ginkluote (pistoletais, automatiniiais šautuvais, kulkosvaidžiais, šaudmenimis, granatomis), sovietine kario arba civiline apranga, ekipuote, ryšio įranga (radijo siųstuvais), fiktyviais dokumentais (komandiruotės dokumentais, įsakymų nuorašais, gydytojų pažymomis, raudonarmiečio knygelėmis, kariniais liudijimais, maisto talonais, atostogų dokumentais, pasais, darbo knygelėmis, partiniais ir komjaunuolių bilietais, kandidatinėmis kortelėmis, apdovanojimų knygelėmis), pinigais (nuo kelių iki kelių šimtų tūkstančių rublių), maistu (konservais).

4. Infiltravęsi partizanai Lietuvoje organizavo kovos būrius, vienijo ir formavo didesnius jų vienetus, papildė jau susiformavusius partizanų junginius, buvo paskirti įvairių partizanų junginių, štabo skyrių vadais, rengė partizanus remdamiesi savo įgytomis ginkluotės taktikos, karo inžinerijos, ryšių žiniomis, kurias panaudojus buvo galima reikšmingai paveikti lokalius įvykius.

5. Žvalgybos-diversijos mokyklas baigę laisvės kovotojai kovėsi su reguliariosios, saugumo, pasienio, vidaus kariuomenių daliniais. Dalis jų žuvo kautynėse, buvo nukauti, dingo be žinios, legalizavosi, buvo nuteisti laisvės atėmimo bausmėmis ir sušaudyti.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai

1. Archyviniai

Lietuvos ypatingasis archyvas

2. Atsiminimai

Braukyla V. Partizanai ir desantininkai. *Žadėjom laisvę Tau parnešti. Utenos partizanų, rėmėjų ir ryšininkų atsiminimai*, sud. B. Juodzevičius, Utena, 2007.

Daulenskis Z. Žvalgas Sidabro Kulka. *Priesaika. Jonas Semaška-Liepa ir bendražygiai*, Vilnius, 2000.

Daumantas J. Partizanai. Vilnius, 1990.

Grybauskas S. Atsiminimai. *Lietuvos laisvės armijos kovos Žemaitijoje*, d. II, sud. I. Montvydaitė-Giedraitienė, Kaunas, 2011.

Grybauskas S. Buvome jauni. LLA Žemaičių legionas. A. Kubiliaus grupė, *Laivės kovų archyvas*, Nr. 14, Kaunas, 1995.

Karvelis-Sindikovas A. Desanto likimas. *Kapai be kryžių, kryžiai be kapų*, sud. A. Slavickas, Kaunas, 2009.

Každailienė O. Su Adolfo Kubiliaus parašutininiais. *Laivės kovų archyvas*, Nr. 14, Kaunas, 1995.

Krušinskas P. Iš Pijaus dienoraščio. *Kapai be kryžių, kryžiai be kapų*, sud. A. Slavickas, Kaunas, 2009.

Petkevičius J. Prisiminimai. *Lietuvos laisvės armijos desantininkai Žemaitijoje: kovojusiems ir žuvusiems atminti*, sud. A. Beresnevičius, Panevėžys, 2012.

Petkevičius J., Urbikas V. Lietuvos laisvės armijos desantininko Prano Varno atsiminimai. Mirti buvo per anksti. *Laisvės kovų archyvas*, Kaunas, 2003, Nr. 35.

Radvilėnas K. Kai siaubas artėjo. Punkskas, 1993.

Rimeikis B. Prisiminimai. *Lietuvos laisvės armijos desantininkai Žemaitijoje: kovojusiems ir žuvusiems atminti*, sud. A. Beresnevičius, Panevėžys, 2012.

Rombergas Z. Prisiminimai apie LLA narių apmokymą vokiečių žvalgybos daliniuose 1944–1945 m. *Laisvės kovų archyvas*, Kaunas, 2003, Nr. 35.

Šertvytis A. Laisvės keliu. *Laisvės kovų archyvas*, Nr. 18, Kaunas, 1996.

Vilutis L. Likimo mozaika. Kaunas, 1992.

3. Oficiali medžiaga, dokumentų publikacijos

Gečiauskas G., Kalvelienė R., Petravičiūtė I. *Lietuvos partizanų Vytauto apygardos Tigro rinktinė 1945–1950 m. Dokumentų rinkinys*, Vilnius, 2003.

Geležinis vilkas, sud. B. Baranauskas. Vilnius, 1965.

Hitleriniai parašutinininkai, sud. B. Baranauskas. Vilnius, 1966.

Viliūtė J. Kapitono Igno byla. Vilnius, 2002.

4. Interneto šaltiniai

Органы „Абвера“, действовавшие на советско-германском фронте, <http://istmat.info/node/28437>.

Разведывательные и диверсионные школы и курсы „Абвера“, <<http://istmat.info/node/28448>>.

Literatūra

Abromavičius S., Kasparas K., Trimonienė R. *Didžiosios Kovos apygardos partizanai*, Kaunas, 2007.

Andreas Weigelt H. von, Müller K. D., Schaarschmidt T., Schmeitzner M. *Todesurteile sowjetischer Militärtribunale gegen Deutsche (1944–1947)*, Göttingen, 2015.

Girnius K. Partizanų kovos Lietuvoje. Vilnius, 1990.

Kasparas K. Į tėvynę iš dangaus. Lietuviai desantininkai 1944–1945 m. *Laisvės kovų archyvas*, Nr. 18, Kaunas, 1996.

Kasparas K. Lietuvos laisvės armija. Kaunas, 2002.

Kasparas K. Lietuvos karas. Kaunas, 1999.

Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje, sud. V. Steponaitis. Kaunas, 1998.

Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. IX. Vilnius, 2013.

Montvydaitė-Giedraitienė I. Lietuvos laisvės armija vėl gyva. *Lietuvos laisvės armijos kovos Žemaitijoje*, II d., sud. I. Montvydaitė-Giedraitienė, Kaunas, 2011.

Montvydaitė-Giedraitienė I. Prieš užverčiant knygą. *Lietuvos laisvės armijos kovos Žemaitijoje*, II d., sud. I. Montvydaitė-Giedraitienė, Kaunas, 2011.

Чуев С. Г. Спецслужбы Третьего Рейха, кн. I. Санкт-Петербург, 2003.

Įteikta 2018 m. lapkričio 20 d.

**LITHUANIAN PARTISANS AT GERMAN MILITARY
INTELLIGENCE-DIVERSION SCHOOLS
IN THE PERIOD OF 1944–1945:
SITUATION, PARTICULARITIES AND PROSPECTS**

1st Lt Dr. Andriejus STOLIAROVAS

Mechanized Infantry Brigade Iron Wolf, Lithuanian Armed Forces

From August 1944 to March 1945, nearly 250 Lithuanian freedom fighters attended 4 military intelligence and counterintelligence schools in Abwehr, Germany. They trained in company-size groups formed strictly according to nationality. Due to wartime, the shortened courses lasted from several weeks to several months according to their purpose. The course participants were taught basic military training, such as drill, armament and shooting, tactics, military topography, military engineering, communications and combat self-defence by German, Russian and Lithuanian military instructors.

32 groups of scouts-saboteurs formed by 200 fighters were infiltrated by land and air into their targeted areas in Lithuania and joined the anti-Soviet resistance movement that was mainly supplied with Soviet and German pistols, automatic rifles, machine-guns, munition, grenades, Soviet regular and security army uniforms, civil clothing, equipment, radio transmitters, forged documents and money.

Infiltrated fighters organized one of the first partisan fighting groups and joined already existing ones. They were commanders, chiefs of sections at headquarters and provided partisans with combat training by using the acquired knowledge.

The graduates of intelligence–diversion schools fought in regular, security, border guard and local army units. Some of them died in fights or were missing, while others exposed themselves, were sentenced to prison and death.